

XIV – першої половини XV ст.: особливості еклезіального, правового та суспільного статусу // Княжа доба. Історія і культура. 2011. Т. 4. С. 246–279; Цукерман К. Из ранней истории Литовской митрополии // Беларуское Падзвінне: вопыт, методыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даследаванняў. Наваполацк, 2014. С. 145–152.

⁴⁶ Куник А. А. О русско-византийских монетах Ярослава I Владимировича, с изображением Св. Георгия Победоносца. СПб., 1860. С. 110–116.

⁴⁷ Лаврентьевская летопись. Стб. 130; Ипатьевская летопись. Стб. 115; Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. А. Н. Насонова. М.; Л., 1950. С. 168. См.: Poppe A. Spuscizna po lodzimirzu Wielkim. Walka o tron Kijowski 1015–1019 // Kwartalnik Historyczny. 1995. Rocznik 102. № 3–4. S. 15; Головки О. Б. З історії міжкнязівської війни 1015–1019 рр. на Русі // Україна в Центрально-Східній Європі. К., 2000. Вип. 1. С. 38; Михеев С. М. «Святополкъ съде в Киевъ по отци». Усобица 1015–1019 гг. в древнерусских и скандинавских источниках. М., 2012. С. 119–123.

⁴⁸ Leonis Diaconi Caloensis Historiae libri decem / Rec. C. V. Nasii // Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Vonnae, 1828. Pars 11. P. 156–157.

⁴⁹ Серед останніх праць див.: Никитенко Н. Н. Крещение Руси в свете данных Софии Киевской // Софія Київська. Візантія. Русь. Україна / Відп. ред. Ю. А. Мицик; упоряд. Д. С. Гордієнко, В. В. Корнієнко. К., 2013. Вип. 3. С. 415–441.

⁵⁰ Филипчук О. М. Studia Byzantino-Rossica. Чернівці, 2013. С. 387–419.

⁵¹ Всеобщая история Степаноса Таронского. С. 200.

⁵² Див.: Пузанов В. В. Княжеские «клобуки» и «венцы»: к спорам о древнерусских инсигниях // Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / [відп. ред. М. Литвин]. Львів, 2011. С. 569–581.

Олена Чекан

(Київ)

АНДРІЙ ОКАРА У ПОШУКАХ НОВОЇ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Напередодні Революції Гідності, інтернет-ресурс «Василевс. Українська візантиністика» (<http://byzantina.wordpress.com>) опублікував дуже важливу і, як тоді здавалося, програмну статтю Андрія Окари «В околицях нового Константинополя, або Східнохристиянська цивілізація перед обличчям новітнього світового хаосо-порядку»¹. А. Окара завжди сприймався як талановитий філософ, політолог і публіцист, до того ж – давній симпатик України. Тому досить об’ємну і ретельно написану статтю у себе в блозі я радила читати всім охочим, давши її стислий конспект і перерахувавши основні полемічні тези: що є **цивілізація**? що є **наша** цивілізація? що є **осьова** цивілізація? що є Росія? що є Україна? що є Білорусь? що є Греція?.. і далі, і далі ще багато питань «що є», які тоді сприймалися як дослідницька цікавість, а не риторичний зойк, як з’ясувалося згодом. Нагадаю: за умов постіндустріального суспільства ідея цивілізаційної ідентичності (ЦІ) набуває дедалі більшої ваги, стаючи найважливішим чинником об’єднання, усвідомлення, діалогу й розвитку.

«Сучасну цивілізацію, – зауважує А. Окара, – можна визначити як процес підтримання універсальної картини світу, наднаціональної ідентичності та життєвого порядку у локалізованій соціальній спільноті на підставі спільних трансцендентних цінностей та емпіричних уявлень, а також культурних і соціальних практик».

Структура цивілізації уявляється як існування ядра (стійкої цивілізаційної ідентичності), оточеного цивілізаційними околицями (лімесами) і міжцивілізаційними площинами (лімітрофами). За словами дослідника, в сучасному глобалізованому світі представники різних цивілізацій можуть проживати поряд, зберігаючи цивілізаційну ідентичність.

Як приклад стійких цивілізаційних ідентичностей А. Окара називає Вірменію, Білорусь, Болгарію, Грецію, Грузію, Кіпр, Македонію, Молдову, Росію, Румунію, Сербію, Україну, Чорногорію. До «околиць» у нього потрапляють ареали поширення православ'я на Близькому Сході, у Північній Африці, Північній Америці та ін.: також ареали впливу давніх східнохристиянських церков: Ефіопія, Єгипет, Близький Схід.

У сучасному східнохристиянському (східноєвропейському) світі А. Окара виділяє три «осьові» цивілізації: **Греція** як носій культурного еталону; **Росія** з її претензіями на статус наддержави і спадком СРСР та Візантії; нарешті, **Україна** – як спадкоємиця Давньої Русі і генератор модернізації у XVII–XVIII ст.

Таке дбайливе освоєння «Сходу» і пошук цивілізаційних мотивів об'єднання, за А. Окарою, можливе і потрібне за існування «виклику з Заходу». Саме Захід виступає як сакраментальний «Актуальний Інший» для російського дослідника, що карається одвічними питаннями (цитую):

Що є Росія: «найсхідніша частина Заходу» чи «найзахідніша частина Сходу»?

Що є Україна: «форпост Західної Європи на Сході» або «південно-західна лінія оборони Сходу від Заходу»?

Що є Білорусь: «polskie kresy wschodnie» чи «западные губернии России»?

Що є Греція: «не-зовсім-Захід» чи «прабатьківщина Європи»?

Що є Сербія: «ізгой Заходу», «Європа третього сорту» чи «балканський Схід»?

Залишу за дужками великодержавний ракурс щодо Білорусі. Головне, отже, – «виклик з Заходу». Той самий виклик, який породжує консолідаційні проекти на різних підгрунтях: всесвітньої православної монархії, панславистичному або євразійському. Але це не обов'язково: ймовірна також «навздогінна» модель – модер-

нізація за західним прикладом. І, нарешті, можливий поступальний розвиток кожного суб'єкта на основі власної ідентичності.

Велику частину роботи А. Окара приділяє принципові **soft power**, тобто впливу на інші країни за допомогою ресурсу власної привабливості. Що може стати привабливим у східнохристиянському світі – антропологічний максималізм, гуманізм, енергетика і духовне подвижництво православ'я, нова людська солідарність, уявлення про «людяність», «вищу істину», «вищу справедливість», розуміння можливостей і перспектив людської природи?..

А й справді. Хороший перелік справді позитивних цивілізаційних якостей, аби не акт агресії, що перекреслив безліч сподівань на хоч яку-небудь спільну цивілізаційну модель. Нині ж читаєш цю без перебільшення талановиту розвідку і думаєш: як мало б бути непогано і цілком прийнятно – коли б так сталося.

Але так не сталося. Дозволю собі дати розлогу цитату з фіналу:

«Цивілізації – це не тільки культурний або господарський феномен, це спосіб самозбереження великих соціальних груп та всього людства у цілому. За будь-якою з локальних цивілізацій стоїть власна історія, власна правда, власний унікальний образ світу і вічності. Цивілізаційне мислення з самого початку орієнтоване на універсальні цінності – тим-то актуалізація в сучасному глобалізованому світі цивілізаційних почуттів має у собі менше загроз, ніж, скажімо, актуалізація релігійної, етнічної, класової чи групової ідентичності. Нині, в умовах поглиблення хаосу й невизначеності, у ситуації «світотрясіння», різко зростають і ризики, і можливості. Треба тільки уникнути ризиків і скористатися можливостями. Не виключено, що це є єдиний спосіб виживання».

Гарні і правильні слова, що викликають нині лиш гірку посмішку. Можливо, за умов мирного поступального розвитку і вдалося б виробити низку універсальних цінностей, надалі слідуючи їм. Натомість «світотрясіння» саме й актуалізує всі інші ідентичності, що аж ніяк не сприяє й не сприятиме розумінню і бодай мінімуму відносин між двома сусідніми народами. Юрій Іздрик, український поет і літератор, сказав у схожій ситуації: «творчі візії – пророчі». Лишається лише стелити плечима над ще однією творчо-пророчою візією уникнення ризиків і скористання можливостями.

Ризиків не уникли.

Можливостями не скористалися.

Тож шукаймо іншого способу виживання. Оскільки проект «наша (спільна) цивілізація» закритий, тут єдине місце у роботі, де А. Окара, здається, був не зовсім певний своєї правоти.

¹ Текст доступний за посиланням: <https://byzantina.wordpress.com/2012/10/17/okara-2>

Вероніка Петрушка

(Львів)

БОРОТЬБА ЗА СПАДЩИНУ

[Огляд-рецензія:]

Повернення в Царгород / За заг. ред. Л. Івшиної. Видання перше.
Київ: ТОВ «Українська прес-група», 2015. 496 с.

Газета «День» давно відома завдяки науково-просвітницькій діяльності. Періодичне видання започаткувало низку проєктів, зокрема «Україна Incognita», метою якого є «реконструкція правдивої української історії», як зазначають упорядники. Видання, здійсненні в рамках цієї програми, мають на меті задовольнити попит українського читача на пізнання минулого у науково-популярному форматі. Це спроба усунути «білі плями» української історії та переосмислити вже написане.

2015 р. до поля зору редакторів потрапила тема історичної та культурної спадщини Візантії в Україні. Лариса Івшина, головний редактор збірки «Повернення в Царгород», не раз відзначала в інтерв'ю, а також на сторінках зазначеного видання (с. 11 – тут і далі вказані сторінки збірки), що у наші дні боротьба точиться не тільки за нафту-газ, але, насамперед, – за місце в історії. Метою чергової колективної праці стало відобразити ті сторінки історичного минулого, які доводять давні традиції української державності та її формування під таким могутнім та впливовим державним формуванням, як Візантійська імперія. Осмислення візантійської історії, на думку Л. Івшиної, має сприяти «модернізації національного характеру» українців (с. 4), більше того, упорядники намагаються виступати в ролі «архітекторів духовного простору» (с. 10).